

Επί του πιεστηρίου

ΟΙ ΔΑΣΙΚΕΣ ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ ΤΟΥ 2007 ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΠΑΛΙ ΕΚΠΛΗΞΗ, ΣΚΙΑΜΑΧΙΕΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΜΑΡΑΘΩΝΙΟΙ;

Μα τι συνέβη αυτό το καλοκαίρι;

Το καλοκαίρι του 2007 θα το θυμόμαστε για πολλά χρόνια κάθε φορά που θα επισκεπτόμαστε τόπους της χώρας μας. Πολλοί θα νιώθουν ένα σφίξιμο στην καρδιά όταν επιστρέφουν στα μέρη που είχαν γνωρίσει αλλιώς, και άλλοι θα αποζητούν τους τόπους των παιδικών τους χρόνων.

Τα στοιχεία της βλάβης που προκλήθηκε μετρούν ανθρώπους που χάθηκαν, καμένες εκτάσεις, ζώα που απανθρακώθηκαν, σπίτια που καταστράφηκαν, περιουσίες που απαξιώθηκαν. Εκτιμάται ότι κήθηκαν εκτάσεις που αντιστοιχούν σε περίπου 2,5% της συνολικής έκτασης της χώρας και περισσότερο από 4% της δασικής κάλυψης. Όμως η αποτίμηση της καταστροφής έχει στην πραγματικότητα να κάνει με το μέλλον και γι' αυτό υπόκειται σε πολλές αβεβαιότητες. Εν πολλοίς δεν γνωρίζουμε ακόμη αρκετά για τη μακροπρόθεσμη αλληλεπίδραση περιβάλλοντος και κοινωνίας, και μάλιστα σε σχέση με την αλλαγή του κλίματος. Ιδιαίτερα δε επειδή η κατάσταση που θα προκύψει έχει να κάνει και με τη δική μας στάση και δράση μετά τις καταστροφές και για πολλά χρόνια.

Η καταστολή και η άμεση επέμβαση δεν αποτελούν πανάκεια

Μετά την «11η Σεπτεμβρίου» παρατηρείται διεθνώς μια έμφαση στη διαχείριση κρίσεων, δηλαδή στην έκτακτη – και συνήθως πιο προβαλλόμενη – φάση. Μάλιστα ο όρος κρίση, αν και εκκρεμεί ο ορισμός του, θεωρείται ως ευρύτερος του όρου καταστροφή. Τα σύγχρονα μοντέλα διαχείρισης κρίσεων τείνουν να βασίζονται περισσότερο στην τεχνολογία και να γίνονται πιο συγκεντρωτικά. Η παρατηρούμενη διεθνώς επικέντρωση στην κρίση δεν είναι ανεξάρτητη της μεγέθυνσης

του επιχειρηματικού τομέα της ασφάλειας.

Σε αυτό το πλαίσιο μπορούν να θεωρηθούν οι εξελίξεις στη χώρα μας. Είναι φανερό τα τελευταία χρόνια μια έμφαση στην έκτακτη φάση και ένας κυρίαρχος ρόλος του Πυροσβεστικού Σώματος (ΠΣ). Το ΠΣ ενισχύθηκε σημαντικά με πόρους και μέσα και καλείται να ανταποκριθεί σε ένα πολύ μεγάλο εύρος καταστάσεων που είναι ή θεωρούνται, για διάφορους λόγους, έκτακτες. Δύο στοιχεία δεν πρέπει να αγνοηθούν: η μεγάλη προβολή του έργου του ΠΣ και η εξάντληση κατά περιόδους των αντοχών του ανθρώπινου δυναμικού του. Ηρωικές προσπάθειες πυροσβεστών προβάλλονται από τα ΜΜΕ, αλλά διακυβεύουν την ασφάλεια των ιδίων και αυτών που επιχειρούν να βοηθήσουν.

Έχει σχολιαστεί ευρέως τελευταία η επιχειρησιακή αντιμετώπιση και ικανότητα του ΠΣ στη δασοπυρόσβεση, καθώς και η υπερβολική εμπιστοσύνη σε τεχνολογικά συστήματα και μέσα. Άραγε η λύση είναι ένα πιο αποτελεσματικό ΠΣ με περισσότερα μέσα, δυναμικό, κατάρτιση και περισσότεροι πόροι για δασοπυρόσβεση; Για να απαντηθεί το ερώτημα χρειάζεται κατ' αρχάς μια θεμελιώδης τοποθέτηση στο ζήτημα «προστασία από καταστροφές».

Οι καταστροφές, αν και φαίνονται μοναδικά και έκτακτα συμβάντα, δεν είναι προϊόν μερικών ωρών. Οι θεμελιώδεις αιτίες που υποθάλλουν μια καταστροφή υποβόσκουν πολύ πριν αυτή συμβεί και κατά κανόνα συνεχίζουν και μετά να χτίζουν τις συνθήκες για μια νέα καταστροφή. Έχει διατυπωθεί μάλιστα η άποψη ότι οι καταστροφές αποτελούν ένα μεγεθυντικό φακό για να διαπιστώνονται προϋπάρχουσες δυσμενείς συνθήκες σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και επιχειρησιακό επίπεδο. Είναι λοιπόν σημαντικό η προστασία από κα-

ταστροφές να θεωρείται ολοκληρωμένα και ευρέως στο χρόνο και το χώρο. Να βασίζεται σε συνδυασμούς μέτρων και επεμβάσεις που αφορούν σε διαφορετικούς τομείς και σε όλες τις φάσεις μιας καταστροφής. Να αφορά σε όλα τα επίπεδα διοίκησης, τον ιδιωτικό τομέα και τους πολίτες. Η πρόληψη και ο μετριασμός των επιπτώσεων των φυσικών κινδύνων οδηγούν σε μείωση της πιθανότητας ένας φυσικός κίνδυνος να εξελιχθεί σε καταστροφή και επομένως αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της προστασίας.

Μόνο που οι προσπάθειες για πρόληψη δεν έχουν τίποτα το ηρωικό και εντυπωσιακό. Η πρόληψη επιτυγχάνεται ή όχι στην καθημερινότητα και τη ρουτίνα. Κρύβεται σε ρυθμίσεις, κανονισμούς, ελέγχους, διαδικασίες που εκτυλίσσονται κάθε μέρα και κατά κανόνα ενοχλούν. Συχνά έρχεται σε αντίθεση με το βραχυπρόθεσμο συμφέρον, με ιδιωτικές επιδιώξεις, συναντά αντιστάσεις και μάλλον συνεπάγεται πολιτικό κόστος. Πολλές φορές δυσχεραίνει σημαντικά κάποιες αναπτυξιακές επιλογές σε επίπεδο εθνικό, περιφερειακό ή και τοπικό. Τα αποτελέσματά της είναι δύσκολο να αποτιμηθούν, να αξιολογηθούν και να πιστωθούν σε κάποιους, μια και, όσο δεν συμβαίνει, η καταστροφή θεωρείται ένα μακρινό, απίθανο ενδεχόμενο. Γενιές ολόκληρες μπορεί να μη ζήσουν την καταστροφή, αλλά να συσσωρεύουν και να μετακυλίζουν στις επόμενες γενιές τις συνθήκες που υποθάλλουν μια μελλοντική καταστροφή.

Η μη δημοφιλία της πρόληψης εκφράζεται σε διάφορες περιστάσεις και με ποικίλους τρόπους. Χαρακτηριστικές είναι οι πρόσφατες δηλώσεις του υπουργού ΠΕΧΩΔΕ, που εκφράζει σκεπτικισμό ως προς την ανάγκη επανασύστασης Υπουργείου Περιβάλλοντος, το οποίο ενοποιήθηκε με το Υπουργείο Δημοσίων Έργων το

1985. Η ανάθεση της δασοπυρόσβεσης στο ΠΣ το 1998 με σταδιακή υποβάθμιση/αποκέντρωση της Δασικής Υπηρεσίας στη συνέχεια, μπορεί να θεωρηθεί επίσης ένας εξορκισμός των δυσκολιών που συναντά η αποτελεσματική διαχείριση των δασών και η επικέντρωση της προσπάθειας στην κρίσιμη –και προβαλλόμενη– φάση. Ενδεικτική επίσης είναι η ανάδειξη από την ΚΕΔΚΕ μετά τις πρόσφατες πυρκαγιές της ανάγκης επιχειρησιακής και οργανωτικής λειτουργίας της αυτοδιοίκησης. Και τι άλλη ισχυρότερη απόδειξη χρειάζεται από όλα αυτά τα ημιαυθαίρετα κτήρια στα δάση και τις παράνομες χωματερές;

Η εμπειρία δείχνει ότι μετά από μια καταστροφή η ευαισθητοποίηση πληθυσμού και κέντρων λήψης αποφάσεων μεγαλώνει, οι συνθήκες που οδήγησαν στην καταστροφή φαίνονται πιο καθαρά, επεμβάσεις που εξαγγέλλονται –και ενίοτε υλοποιούνται– και στοχεύουν σε μετριασμό των μελλοντικών επιπτώσεων συναντούν λιγότερες αντιστάσεις. Επίσης όμως, η άμεση μετακαταστροφική περίοδος είναι η εποχή των κραυγών, των εύκολων άμεσων παροχών, της συγκάλυψης των πραγματικών αιτίων της καταστροφής με πρόσχημα ή ειλικρινή επιδίωξη τη γρήγορη αποκατάσταση. Το ερώτημα *αποκατάσταση* (αποξημίωση για τις περιουσίες που χάθηκαν, ανοικοδόμηση, βοηθήματα και ενισχύσεις) ή *ανασυγκρότηση* (ο τρόπος να προοδεύσει, να αναπτυχθεί και να στοχεύσει μακροπρόθεσμα στη διατήρηση της ταυτότητάς του και στην ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος) είναι καθοριστικής σημασίας σήμερα και δεν είναι ρητορικό.

Διαφαίνονται λοιπόν οι προϋποθέσεις για ανασυγκρότηση των περιοχών που έχουν πληγεί από τις δασικές πυρκαγιές του φετινού καλοκαιριού; Σε κάθε περίπτωση η απάντηση δεν μπορεί να είναι μονολεκτική, πολύ δε περισσότερο σε αυτή την περίπτωση, που καταστράφηκαν αγαθά που ανήκουν σε όλους μας και στις μελλοντικές γενιές. *Η ανασυγκρότηση προϋποθέτει μακροπρόθεσμη θεώρηση, α-κόμη και κατά την πρώτη φαινομενικά χαοτική περίοδο, όπου οι άμεσες ανάγκες προβάλλουν πιεστικά.*

Χρειάζεται δυναμισμό, συνεργασίες, δικτυώσεις. Βοηθείται από την επισημονική στήριξη και τη γνώση. Απαιτεί ενεργοποίηση των τοπικών δυνάμεων, διαβουλεύσεις, διεκδικήσεις και αγώνες. Χτίζεται τοπικά και εκφράζει το όραμα που έχουν οι άνθρωποι για το μέλλον του τόπου τους. Η ανασυγκρότηση προϋποθέτει ενδιαφέρον πέρα από το άμεσο ατομικό συμφέρον και στροφή προς το συλλογικό και το μακρόπνοο. Σε κάποιες λίγες περιπτώσεις στο παρελθόν την καταστροφή ακολούθησε ανασυγκρότηση και οι άνθρωποι σήμερα περηφανεύονται για τον τόπο τους. Είναι ανάγκη *προηγούμενες εμπειρίες ανασυγκρότησης μετά από καταστροφές να προβληθούν άμεσα σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης και να επιδιωχθεί να συγκροτηθεί ένα όραμα που θα καθοδηγήσει τη διεκδίκηση ενός μέλλοντος για κάθε τόπο.*

Υπάρχει πρόταση; Η αντισεισμική προστασία ως ένα προηγούμενο που αξίζει να εξεταστεί

Η ανάδειξη της προστασίας από σεισμό σε εθνικής σημασίας ζήτημα μετά από μια σειρά σεισμών που έπληξαν μεγάλες πόλεις (σεισμοί Θεσσαλονίκης 1978, Αλκυονίδων 1981, Καλαμάτας 1986) οδήγησε σταδιακά στη δημιουργία –μέσα σε μια περίπου εικοσαετία– ενός συστήματος αντισεισμικής προστασίας που χαρακτηριζόταν από συνδυασμένη θεώρηση όλων των φάσεων μιας καταστροφής: την πολυτομεακή και πολυεπιστημονική θεώρηση, επικέντρωση στον άνθρωπο και την κοινότητα. Το σύστημα αυτό σήμερα θεωρείται δεδομένο και σίγουρα επιδέχεται κριτική, ωστόσο μπορούμε να μάθουμε από αυτό.

Η περίπτωση των δασικών πυρκαγιών έχει βέβαια τα δικά της χαρακτηριστικά. Οι δασικές πυρκαγιές προκαλούν απώλεια όχι μόνο –και όχι κυρίως– ιδιωτικής περιουσίας, αλλά του κοινού μας πλούτου. Κλονίζουν το παραγωγικό σύστημα περιοχών που ήδη βρίσκονται σε μια εύθραυστη ισορροπία μεταξύ αγροτικής παραγωγής και τουρισμού. Πλήττουν οικισμούς ήδη φθίνοντες με μεγάλες εποχικές διακυμάνσεις πληθυ-

σμού. Οι επιπτώσεις τους δεν είναι εντελώς γνωστές και διαχέονται στο χώρο και στο χρόνο. Από την άλλη πλευρά, οι πρόσφατες δασικές πυρκαγιές απέδειξαν –πάλι– ότι η επανάπαυση που δημιουργούν τα διαστήματα μεταξύ των καταστροφών, ότι «αυτό» δεν θα συμβεί σ' εμάς και ότι, ακόμη κι αν συμβεί, κάποιος από κάπου θα έρθουν να μας σώσουν, είναι «καταστροφική».

Εύκολες και γρήγορες λύσεις για τη μείωση των καταστροφών δεν υπάρχουν. Όπως δείχνει η εμπειρία από την αντισεισμική προστασία, προϋποτίθεται κατ' αρχάς *συναίνεση* ως προς την ανάγκη αντιμετώπισης του προβλήματος. Χρειάζεται *θεώρηση ολόκληρου του κύκλου μιας καταστροφής* (πρόληψη, διαχείριση της έκτακτης κατάστασης, ανασυγκρότηση) μέσα στο αναπτυξιακό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο. Απαιτούνται *πολυτομεακές και διατομεακές μακροπρόθεσμες προσπάθειες* σε διάφορα διοικητικά και χωρικά επίπεδα και άρα συνεννόηση και συντονισμός κατά την περίοδο της ρουτίνας. Εν κατακλείδι, φαίνεται πως, αν πράγματι θεωρούμε προτεραιότητα το μετριασμό των καταστροφών, δεν μπορούμε να αποφύγουμε την –καθόλου ηρωική– υιοθέτηση σχετικών μέτρων και προβλέψεων στον κανονικό προγραμματισμό και σχεδιασμό έργων, σχεδίων και προγραμμάτων σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Και να δεχτούμε να επωμιστούμε τις δυσκολίες και το κόστος που συνεπάγεται αυτό στην καθημερινή μας πράξη.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά για το σχολιασμό του κειμένου τούς Δρ. Γαβριήλ Ξανθόπουλο, ερευνητή του Ινστιτούτου Μεσογειακών Δασικών Οικοσυστημάτων και Τεχνολογίας Δασικών Προϊόντων Αθηνών, και Αντώνη Πομόνη, πολιτικό μηχανικό MSc, συνεργάτη για την Ελλάδα της Risk Management Solutions.

MIPANTA ΔΑΝΔΟΥΛΑΚΗ
EC Joint Research Centre,
Institute for the Protection
and Security of the Citizen,
e-mail: mdand@tee.gr,
miranda.dandoulaki@jrc.it.